

96.
25. sz.

Magy. Jót. v.
9. 1196. 25-

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
DR. FINÁCZY ERNŐ
OSZTÁLYTITKÁR.

XXV. KÖTET — 4. SZÁM.

A LIPTÓI KURUC HADJÁRAT 1709 AUGUSZTUSÁBAN.

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

ÍRTA

MARKÓ ÁRPÁD

ALEZREDES, I. TAG.

— Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának
1935. évi április hó 8-án tartott ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1935.

A lipthói kuruc hadjárat 1709 augusztusában.

Bevezetés.

Annak a hadtörténet-kutatónak, aki a kuruckor hadi eseményeinek feltárásával és feldolgozásával foglalkozik, sok szomorú órában van része. Lépten-nyomon kénytelen megállapítani azt, hogy a legszebben megtervezett, előkészített hadműveletek, a legügyesebben, legnagyobb körültekintéssel és célszerű felvonulással kezdett csaták kudarcba fulladnak, vereséggel végződnek, egyrészt a vezetők tudatlansága vagy szófogadatlansága, másrészt a csapatok fegyelmetlensége és fogyatékos kiképzése miatt. De épen ez a körülmény teszi minden hadtörténetíró parancsoló kötelességévé a lelkiismeretes és mindenekfelett tárgyilagos kutatást. A Rákóczi-kor hadieseményeinek ismertetésénél nem szabad megelégednie csupán a győzelmek leírásával, kiszínezésével, a vereségek, kudarcok elhallgatásával vagy mellékesen, szépítve, halványítva fogalmazott előadásával, hanem épen a balsikerű hadiesemények részletes kihámozására, a bajok okainak felkutatására, megmagyarázására fordítson különös figyelmet.

Az a — szívesen és gyakran alkalmazott — mondás, »Historia est magistra vitae«, a nemzetek történetének politikai vonatkozásaiban gyakorlati értékét már elvesztette. A diplomácia, a nemzet élete más utakon jár ma, mint évszázadokkal ezelőtt s a múlt történeti példáiból egy nemzet jövőjének különböző fordulataira, megnyilatkozásaira alig lehet tanulságos következtetéseket vonni. A hadtörténetben azonban e mondás értéke még ma is felismerhető, mert a harc, a háború, a hadvezetés lé-

nyege sohasem változik, a harcászati, hadászati alapelvek állandóak, csupán a küzdelmek időtartama, a harc eszközei s a harcéljárások változnak, fejlődnek. Azok a hadvezérek, akik a jövő háborújában repülőgépes hadseregek vagy földön és föld alatt, vízen és víz alatt harcoló egységek élén fognak állani, ugyanazokat a sarkalatos hibákat, mulasztásokat követhetik el, mint azok az ókori vezérek, akik páncélos elefántokat, kaszás harckocsikat, íjjas, lándzsás légiókat vezettek rövid lélekzetű közelharcokra. Ezért vagyok meggyőződve arról, hogy a régi hadtörténet eseményeinek feltárása és tárgyilagos feldolgozása nem haszontalan munka s mindenkor időszerű és megszívlelésre méltó olvasmány marad még akkor is, ha vereséget vagy elrontott, balsikérű hadjáratokat ismertel.

Értekezésem tárgyául a kuruc-felkelés egyik ilyen hadműveletét választottam, amelyről eddig részletes, katonai és hadtörténeti szempontból is helytálló ismertetés nem jelent meg. A lipthói Vág-völgyében, 1709 augusztus első napjaiban vívott harcokat csupán Thaly Kálmánnak ama leírásából ismertük meg, amelyet Oeskey Lászlóról írt munkájában tett közzé. Ennek az egyébként eléggé részletes leírásnak, — mint Thaly többi hadtörténeti leírásainak is, — általában az a nagy hibája, hogy a rendelkezésre álló forrásokat nem használta ki teljesen; több, császári eredetű lényeges forrást mellőzött és a forráskritika, a módszeres feldolgozás és a hadihelyzetek katonai szemszögből való megítélésének követelményeire nem volt tekintettel. Leírásából ennek folytán nem dombozódik ki eléggé a felvonulás és a harc minden részlete, főleg pedig hiányzik abból az eseményeknek logikus egymásba kapcsolódása, szóval az egész hadműveletnek katonai értékelése, összefüggő s könnyen áttekinthető képe.

Lényegében Thaly munkáira támaszkodva írta Márki Sándor a Magyar Történelmi Társulat 1909 augusztus 29-én Liptószentmiklóson tartott vándorgyűlése számára »A lipthói kurucok« című értekezését, amely azonban ezt a hadjáratot csak egész röviden tárgyalja s újabb adatokat nem is keres.

Az 1709. évi augusztusi lipthói hadjárat megismerése hadtörténeti szempontból rendkívül érdekes. Rákóczi Ferenc elgondolása szerint indítja meg Bercsényi ezt a hadjáratot azért, hogy a lipthói Vág-völgyet elzáró császári sáncvonalat áttörje, ezzel tért nyerjen nyugat felé és megakadályozza azt, hogy a császári sereg az egész Felvidéket elfoglalhassa. Mintaszerű pontossággal, rendkívül nagy körültekintéssel csoportosítják és készítik elő az erre szánt kuruc haderőt. Igen célszerű tagozódásban, ügyesen közelítik meg a császári sáncrendszert s annak első vonalán keresztül gázolnak. De a helyett, hogy a lényegesen gyengébb és egy csillagsánc szűk kereteibe beszorított, megfélemlített ellenséget erőlyes rohammal végleg legyűrnék, megelégszenek a sánc körülzárásával. A támadást minden különösebb ok nélkül halogatják s arra a hírre, hogy erősebb sereg közeledik az ostromlott kis sánc felszabadítására, azt be sem várják, hanem önként visszavonulnak.

Ennek a váratlan és meglepő fordulatokban gazdag hadieseménynek rekonstruálására bőséges, igen értékes, — szinte mondhatnám, — perdöntő forrásanyag áll rendelkezésünkre, mert a fejedelem parancsára nemcsak a kudarcért felelős fővezért, hanem az expedícióban résztvett felsőbb parancsnokokat is pár hét múlva kihallgatták és az ügyet részletesen kivizsgálták. A vizsgálati jegyzőkönyvekből, — mint az események egykorú részletrekonstruálásaiából — felépíthetjük az egész hadművelet leírását annál pontosabban, mert a bécsi Kriegersarchiv hadműveleti irataiból és egyéb császári eredetű forrásokból a túlsó oldalról is jól megvilágítva látjuk azokat.

Thaly Kálmán a vörösvári Rákóczi-levéltár áttanulmányozása közben talált egy csomó levelet erről a hadműveletről. Ezeket külön gyűjtötte és 14 levelet közzétett »Kuruc hadjárat Liptóban« című közleményében, a Történelmi Tár 1908. évfolyamában. E publikáción kívül azonban úgy ebben a gyűjteményben, valamint a Thaly hagyatékából a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárába került »Thaly-gyűjtemény«-ben több, tőle fel nem használt egykorú iratot találtam. Ezeket, valamint a bécsi Kriegs-

archivban felkutatott és eddig nyilvánosságra nem hozott okmányokat az e munkámhoz csatolt okmánytárban bocsátom közre.

I.

Előzmények.

Az 1708. augusztus 3-án vívott szerencsétlen trencsényi csata döntő fordulópontot jelentett a kuruc felkelés történetében. Rákóczi szép hadserege a vereség után szétoszlott. A már öt éve szakadatlanul tartó harcokban kimerült lakosság béke után vágyott és nem nagyon támogatta a katonaság összeszedésére szétküldött kuruc toborzó tiszteket. A fejedelem az év utolsó napjaiban Sárospatakon tartott országgyűlésen szuggesztív fellépésével, lelkes szavaival ugyan némileg megnyugtatta a csüggedőket, — amikor meggyőzően fejtegette előttük a felkelés sikerében való törhetetlen bizalmát, — de egy pillanatig sem áltatta magát azzal, hogy magára hagyatva, csak seregére támaszkodva nem lesz képes a helyzetet jobbra fordítani.

Heister Siegbert gróf császári tábornagy csapatai 1708. utolsó hónapjaiban már előzönlöttek a Felvidék nyugati felét és közeledtek a Szepesség felé. Rákóczinak ekkor még nem volt elég számbavehető ereje ahhoz, hogy ezt megakadályozza. Csupán Bottyán hadteste (mely a trencsényi csatában nem vett részt) tudott ellentállást kifejteni Érsekújvár környékén és a Felvidék alsó vidékén. A kurucok Trencsén alatt széjjelvert főserege csak igen lassan gyülekezett a Rákóczihoz feltétlenül ragaszkodó Heves, Nógrád és Gömör vármegyék területén.

A fejedelem 1709. első napjaiban Munkács várába költözött. Mivel látta azt, hogy felvidéki seregére egyelőre még nem számíthat, tevékenységének súlypontját diplomáciai térre helyezte át. Élénk figyelemmel kísérte az ország északi határán túl folyó orosz-svéd háború döntésre megérett eseményeit. Azt remélte, hogy nemsokára eljön az a pillanat, amikor sikerül neki a magyar ügyet az

északi kérdésben győztes fél szekeréhez kötni. Ehhez azonban elkerülhetetlen követelmény volt az, hogy a Felvidék feletti uralom zavartalanul az ő kezében maradjon.

Az 1709. év első felében Rákóczinak ezen a hadszíntéren csak védekező tervei voltak. Messzelátó célokat nem tűzhetett maga elé, csupán azt akarta megakadályozni, hogy az egész Felvidék Heister kezébe kerüljön.

A kurucok helyzete a Dunántúl viszont eléggé kedvező volt. Esterházy Antal gróf tábornagy a Fertő vidékén, Hellebronth János ezredes Veszprém alatt, Béri Balogh Ádám az osztrák határon győzelmes harcokat vívtak az év első felében. Ez volt az oka annak, hogy a bécsi udvari haditanács nagyobb súlyt vetett a dunántúli eseményekre, mint a felvidékiekre és megelégedett azzal, hogy a felvidéki császári sereg 1709. év tavaszán Liptó megye keleti határán, Breznóbánya-Zólyom és a Garam alsó folyása felé húzódó vonalon egyelőre megálljon.

Heister 1708. utolsó hónapjaiban tervszerűen folytatta előnyomulását a kijelölt vonalig. Pálffy János gróf és Ebergényi László báró altábornagyok a parnicai szoroson keresztül, Viard Péter báró tábornok a stureci hágón s az elmúlt évben átpártolt Ocskay László ezredes, a Vág mentén nyomultak előre. E három menetoszlop Rózsahegynél találkozott, hogy folytassa útját a Szepesség felé. Ez az előnyomulás azonban már nem ment simán, mert az 1709. januárjában már összegyülekezett kisebb kuruc seregrészek hellyel-közzel megnehezítették a császári oszlopok továbbhaladását. Minden hadműveletet egyébként megbénított a Felvidéken abban az esztendőben uralkodó kegyetlen hideg és hóesés. A császári sereg január 23-án elérte Liptószentmiklóst és attól keletre, Liptóújvár-Pribilina vonalában hevenyészett földsáncokkal zárta el a Magas-Tátra és az Alacsony-Tátra között folyó Vág völgyét. Pálffy erre a védelmi vonalra támaszkodva akart tovább haladni, hogy a Szepességet elfoglalja. Ez a terve azonban nem sikerült. Viard és Tollet Antal báró tábornokok válogatott lovassága és gyalogsága néhány mozsárral február első napjaiban betört a Szepességre,

amelynek területén akkor gróf Csáky Mihály kuruc altábornagy parancsa alá tartozó kisebb osztagok, közöttük Czelder Orbán brigadéros ezredei, voltak a falvakban szét-szórva elhelyezve. A császári különítmény február 7-én kiragadta a kurucok kezéből Batizfalvát és a szepesi püspök sesavniki várkastélyát; Viard tábornok lovassága élén ezalatt Lőcséig vágatott. Támadása előtt a kurucok kitértek ugyan, de a lőcsei vár őrsége szívósan védekezett és véres fejfel verte vissza Viard támadásait.

Mivel Pálffy időközben arról értesült, hogy Károlyi Sándor kuruc tábornok erősebb csapatokkal Érsekújvárbra érkezett, Bottyán tábornok pedig a Garam középső és alsó folyásánál nyugtalanítja a császári előörs-vonalat, Viardnak a Szepességre küldött egész különítményét február közepén visszarendelte és a Nyitra völgyébe küldte.¹

E sikertelen vállalkozás után a császári arcvonal a Liptó völgyében épített sáncvonaltól egészen a Garamig megmerevedett s a következő hetekben csupán a fontosabb hágók, városok közelében folytak kisebb portyázóharcok. Ebergényi Árva megyében telepedett le, Viard és Steinville István gróf tábornokok Zólyom-Besztercebánya-Breznóbánya vidékén, Löffelholtz György báró altábornagy a Garam alsó vidékén, Zseliz mellett táborozott, ahol a császáriak egyrészt Érsekújvár fenyegetésére, másrészt a bányavárosok védelmére hatalmasan kiépített sáncokat ástak. A császáriaktól elfoglalt egész vonal mentén kisebb-nagyobb megerősített pontok készültek, amelyek a Garam torkolatától egészen a Magas-Tátraig majdnem összefüggő védelmi vonalat alkottak. Ennek legfontosabb pontjai a zselizi, párkányi, moesonoki tábori erődítmények, északon pedig Liptóújvár határában, a Vág és a Béla patak völgyét elzáró *vavrisói sáncrendszer* voltak.

Amikor azután a kemény tél megennyhült, a császáriak ezeket a hevenyészett sáncokat, különösen pedig a lipitói

¹ Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen II. sorozat II. kötet. 261. old. (Wien, 1886.)

sáncrendszerét alaposan kiépítették.² Ezekből az intézkedésekből kiviláglott az, hogy az udvari haditanács 1709. év első felében nem a Felvidékre kívánta a hadműveletek súlypontját helyezni, hanem ott védelemre rendezkedett be.

De Rákóczi sem foglalkozott támadó gondolatokkal. Emlékirataiban írja,³ hogy a felvidéki hegyesorosokat katonaság hiányában nem volt képes megvédeni. A kuruc lovasság állapota nyomorúságos volt. Az ellenség legkisebb mozdulata is megzavarta őket, bár annak ereje korántsem volt akkora, mint az előző években. »Dans cette facheuse situation, je n'aurois fait qu'augmenter la confusion, si, avec des Troupes si mal assurées, j'eusse voulu tenir la campagne.« (Ebben a bosszantó helyzetben csak növeltem volna a zavart, ha ilyen kevésbé megbízható sereggel hadjáratot kezdek.)

Rákóczi azonban nagyon jól tudta azt, hogy pusztán védekező haremoddal célját még sem fogja elérni. Közel hat éves harcéri tapasztalata volt már s előre láthatta azt, hogy a császári sereg csak addig marad ezen a hadszíntéren szintén védekező helyzetben, amíg az ország más hadszínterein (Dunántúl, Erdély) lekötött csapatrészei fel nem szabadulnak. Ha pedig csapaterősítéseket kapva a Felvidéken tervszerűen támadni kezd, azt ő gyenge, alig összeszedett seregével nem lesz képes megakadályozni. Talán célszerű lett volna neki arra gondolni, hogy a császáriak lipői sáncrendszerével szemben a Szepességén ő is építsen egy erős védelmi vonalat, de ilyen irányú tervezetésnek leveleiben nyomát nem találjuk. Bizonyára azért, mert ismerte seregét s tudta, hogy az kevésbé alkalmas a passzív bátorságot, szívósságot kívánó védelmi harcokra.

Mást tehát egyelőre nem tehetett, minthogy a csapatokat gyűjti, felszereli, fegyelmezi, az ellenséget békében hagyja és várja azt a pillanatot, amíg olyan helyzetbe

² U. o. 263. oldal.

³ Rákóczi emlékiratai. Eredeti francia kiadás. Hága, 1739. VI. kötet 2. oldal.

jut, hogy ő támadhassa meg valahol a császári előőrs-vonalat. Ez volt a nézete francia tanácsadójának, Des Alleurs marquis altábornagynak is, aki még akkor is, amikor Rákóczi csapatai a nyár folyamán már a lipői sáncoknál verekedtek, azt írta királyának, hogy sem a németek, sem a magyarok nem csinálnak semmit. Kívánatos volna, ha a hadjárat így folya tovább, mert nem hiszi, hogy a magyarok képesek lennének eredményes vállalatokat végrehajtani. »Azt hiszem inkább semmit se csináljunk, mint valamit rosszul.«⁴

Rákóczi érezte azt, hogy csak akkor gondolhat támadásra, ha két reménye közül valamelyik megvalósul. Vagy sikerül neki segítséget kapni az északon egymás ellen küzdő svédek és oroszok közül attól, aki ott győzni fog, — vagy pedig a vele szemben álló császári arcvonal valami okból meggyengül. Első reménye sohasem teljesedett, de 1709 tavaszán már híreket kapott arról, hogy a felvidéki császári sereg kötelékében harcoló dán zsoldos ezredeket haza fogják rendelni. Mintegy 6000 emberből állott ez az idegen zsoldos csapat (4 gyalogos, 1 vértés és 1 dragonyos ezred), amelynek pótlására az udvari haditanács Lubomirski György hercegtől akart megfelelő számú lengyel zsoldos katonaságot felfogadni.⁵

Erre a hírre Rákóczi reménye feléledt. Ha sikerül neki eltalálni azt az alkalmas időpontot, amikor a dánok már elvonultak s a lengyel zsoldosok talán még nem érkeztek a helyszínre, akkor egy megfelelő pontra irányított kuruc támadással áttörheti a császári védelmi vonalat. De természetében rejlő megfontoltsága óvatosságra intette őt. Továbbra is fenntartotta előbbi védekező tervét s csak akkor akart támadni, ha a dánok távozásáról megbízható pontos jelentéseket kap.⁶ Óvatossága annál is indokoltabb

⁴ Lásd Okmánytár III/A. szám.

⁵ Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen II. sorozat II. kötet 41–42. oldalak.

⁶ Levele Vetési-Kökényesdy László megbízottjához 1709. április 25-én: „Si le bruit de la sortie de danois ne se confirmé pas, je serais sur le defensive de cet campagne...“ Fiedler: Actenstücke zur Ge-

volt, mert április 11-én császári kézre került Árva vára is, amelyet Winkler Vilmos kuruc ezredes 1708 ősze óta szívósan védett. Ezzel Rákóczi a Lengyelországba vezető utak legfontosabbikát veszítette el, a császáriak viszont ezen át közvetlenül érintkezhetek Lubomirski herceggel.⁷

A bécsi udvari haditanács sehogysem volt megelégedve a dolgok menetével. Heister előbbi hadjárataiban már bebizonyította azt, hogy a kuruc felkelést nem tudja leverni, befolyásos pártfogói azonban még mindig ki tudták eszközölni a császárnál azt, hogy a magyarországi sereg fővezérségét megtartsa. Az ellentét, amely Heister és Pálffy között már évek óta fennállott, alig enyhült. Heister úgylátszik szándékosan mellőzte Pálffyt egyrészt, mert ellenlábását látta benne, másrészt pedig, mert Pálffyt mint magyar embert sem kedvelte. József császár és az udvari haditanács azonban jól ismerte Pálffy értékét s a császár ebben az időben nevezte ki őt Savoyai Eugen javaslatára tábornaggyá. Pálffy felhasználta ezt az alkalmat arra, hogy Eugen herceghez intézett köszönő levelében őszintén megmondja nézetét Heister hadviselése felől és panaszt emeljen mellőzése miatt.⁸ Bizonyára ennek a levélnek köszönhette Pálffy azt, hogy a június elején tartott haditanácsba őt is bevonták. Okulva Heisternek a trencsényi csata előtti

schichte Franz Rákóczy's und seiner Verbindungen mit dem Auslande (Wien, 1855.) I. kötet 331. oldal.

⁷ *Kubinyi Miklós*: Árva vára (Budapest, Franklin, 1890.) 151—153. oldalak.

„Den verlust dess Arraver Schlosses empfunden sie (t. i. a kurucok) überaus schwer weil es der Pass nach Polen ist, und ihnen dannhero von selbiger Seiten kein Succurs an Mannschaft, Gewöhr und Proviant kunte zugebracht werden: Hingegen hatte der Polnische Fürst Lubomirski 3. tausend Teutsche, und 2. tausend Polacken anwerben lassen, welche in der Arver — Gespanschaft zu denen Kayserlichen Truppen stoseten.“ — *Glorreiche Regierung und unvergleichliche Taten Caroli VI. grössten Besiegters der niedergehenden und aufgehenden Sonne.* — Von *Joanne Rudolpho Contin*, Canonico bey St. Peter in Augsburg. 1721. 212. oldal.

⁸ Okmánytár I. szám.

és utáni érthetetlen és zavaros hadvezetéséből,⁹ a marsallt 1709 tavaszán Bécsbe rendelték, hogy az abban az évben végrehajtandó hadműveletekre megfelelő utasításokkal ellássák. A haditanács június első napjaiban tanácskozást tartott, amelyen Heister tábornagyon kívül Schlik Lipót gróf, Pálffy János, Herberstein Ernő gróf és Cusani Jakab örgróf tábornokok is résztvettek. Ezen az értekezleten meghallgatták Heister javaslatait. Az volt a véleménye, hogy mindaddig, amíg seregét meg nem erősítik és amíg az elvonuló dánok pótlására Lubomirski zsoldosai meg nem érkeznek, nem marad más hátra, mint a Felvidéken tétlenül védekezni és csak egy helyen, a Dunántúl próbálni az előnyomulást. Ha ez sikerül, azután egész erejével a Felvidékre veti magát. Ha nem, akkor a Rába mentén építendő sáncvonallal fogja az osztrák határokat védeni, többi csapataival pedig a Felvidékre megy.

A haditanács alaposan megvitatta ezt a tervet és szótöbbséggel el is fogadta Heister javaslatát, csak Pálffy János ellenkezett. Véleménye szerint az események súlypontja nem a Dunántúl, hanem a Felvidéken van, ott kell tehát a döntést kierőszakolni. A haditanács tagjai nem utasították el teljesen Pálffy javaslatát sem és áthidaló megoldásképpen így döntöttek. Heister Pálffyra bízta a Duna vonalától északra fekvő területen lévő csapatok parancsnokságát és két lovas ezredet a Duna déli partján olyan helyen tart készen Pálffy számára, hogy azok őt, legfeljebb hat nap alatt, — ha Pálffy kívánja, — hozzá csatlakozhassanak. Felhatalmazták az újonnan kinevezett tábornagyot arra is, hogy úgy Steinville csapataival, valamint a szükséghez képest más, kezeügyében levő csapatokkal is korlátlanul rendelkezék, úgy azonban, hogy a tél folyamán elfoglalt előőrsvonal biztonsága ne legyen veszélyeztetve. Egyébként önálló hatáskörrel ruházták fel Pálffyt. „Und sollen ihme auch die Hände keines weggeben seyn etwas considerables wider dem Feinde

⁹ *Markó Árpád*: A trencsényi csata. 1708 augusztus 3. (Hadtörténelmi Közlemények 1931. évf. III—IV. füzet.)

entrepreniren, dafern er eine favorable gelegenheit erlangen thätte, mit gesicherter Hoffnung eines Militarischen regul und ordnung, nach gleichsamb gewissen glücklichen erfolgs, demselben einen empfindlichen streich, ohne hindansezung iedoch obigen praecaution-Suppositi, anzuhengen.«

Az udvari haditanács lelkére kötötte Heisternek azt is, hogy haladéktalanul utazzék a hadszíntérre s igyekezzék a döntést 3—4 hét alatt a Dunántúl kierőszakolni, azután legkésőbb szeptember havában indítsa meg hadjáratát a Felvidék ellen, hogy a sereg még a tél beállta előtt biztos és kényelmes téli szállásokba kerülhessen.

A tanácskozás jegyzőkönyvét József császár sajátkezű záradékával látta el. »Ich thue, was die conferenz hier einrathet, in allen approbiren.«¹⁰

Ez az udvari haditanácsi jegyzőkönyv volt az alapja a Felvidéken 1709. nyarán lefolyt hadműveleteknek. Pálffy önálló hatáskörét az adott helyzetben úgy fogta fel, hogy egyelőre csak kisebb támadó és védekező harcokat folytatott az előőrsvonal mentén és nagy súlyt vetett a zselizi sánc megtartására. Főhadiszállását Zselizen helyezte el. Látta azt, hogy Rákócziék csendben maradnak s talán nem is érezte magát elég erősnek ahhoz, hogy nagy területen szétszórta csapatainak gyengítésével már most felkészüljön a támadásra. Az év első felében azért csupán arra szorítkozott, hogy a császári arcvonalat a kurucok betörésétől megóvja és biztosítsa azoknak a hágóknak birtokát, amelyek a Felvidék déli és északi részeit összekötötték. (Stureci hágó, Besztercebánya-Rózsahegy között, bocai hágó Breznóbánya-Liptóújfár között, az Árva völgye stb.) Csapatái nagyon széjjel voltak szórva. Egy-egy ponton 1—2 ezrednél nagyobb egysége sehol sem volt s az egész arcvonalon és a mögötte levő fontosabb városok és hágók környékén táborozó egész hadereje csak mintegy 10.200—10.700 főnyi lehetett.¹¹

¹⁰ Okmánytár II. szám.

¹¹ Prinz Eugen II. kötet II. sorozat 263. oldal.

A dán segédszeregek kivonása a császári hadsereg felvidéki arcvonalából nem ment simán. Harcászati és közigazgatási nehézségek miatt csak május végén készülődtek a távozásra s csak július havában lépték át a morva határt.¹² A pótlásukra felfogadott Lubomirski-féle zsoldosok szintén csak a nyár elején jöhettek Magyarországra, mert addig, ameddig Árva vára a kurucok kezében volt, a magyar határt ott át nem léphették.¹³

Ilyen nagyobb seregetestnek, mint 6000 dán zsoldosnak kivonása az arcvonalból nem maradhatott titokban. Rákóczi június első napjaiban már értesült arról és érkezettnek látta az időt arra, hogy védekező szerepéből kilépjen. Június 4-én Szerencsről Bercsényinek küldött levelében találjuk az első nyomát, egyben alapgondolatát, lipői nyári hadjáratának. »Az dánusok elmenetelít már az nyomtatott hírek is széltiben beszélnek, ily particularitásokkal, hogy az király teljességesen retrahálja az császár szolgálatjátul őket, és Saxoniában parancsolta meneteleket; hogy helyettek más had éppen nem fog idegyüni: mert elhitette magával az bécsi udvar, hogy elég-séges lesz az offensióra... Melyre nézve már így considerálván az dolgokat: megvallom, hogy immutálom az minapi opiniómát az simplex defenzió iránt, és lehetősnék látom az offensiva próbákat is, annyival is inkább, mivel az Vág-mellyéki ellenségnek gyengességét tapasztalom...¹⁴

Pár nap múlva úgylátszik még pontosabb hírek érkeztek. Június 9-én Rákóczi Szerencsről írja Franciaországba küldött követének, Brenner apátnak azt, hogy a dánok elmentek, a császári sereg sokkal gyengébbnek látszik, mint volt a télen és lovasságát Esztergom mellett átküldte a Dunán. »Remélem tehát, hogy hadjáratunk szerencsésebb lesz, mint azt hinnök... holnap indulok, hogy

¹² Medows bécsi angol megbízott levele 1709 július 20. Archivum Rákócziánium (Budapest, 1877.) II. oszt. III. kötet 449. oldal.

¹³ Prinz Eugen II. sorozat II. kötet 262. oldal.

¹⁴ Ar. Rák. II. kötet 478. oldal.

utasításokat adjak a bányavárosokban lévő ellenség elleni hadműveletekre.¹⁵

A fejedelem másnap Enyickére (Kassa mellé) ment, ahol tanácskozott a Szepességen összegyűlt hadak parancsnokával, Csáky Mihály altábornaggal, az Andrássy testvérekkel és a környezetében levő főbb tisztekkel. Június 18-án Sárospatak várában telepedett le és augusztus 16-áig, tehát a lipthói hadjárat befejeztéig, állandóan ott tartózkodott.¹⁶

Június közepétől kezdve Rákóczi minden levelében nagy buzgalommal foglalkozik a támadás tervének részletkérdéseivel. Egyelőre még nem volt tisztában azzal, hogy a hosszú császári arcvonal melyik pontját támadja meg. Mivel annak helyzete tél óta nem változott, könnyű volt azt egész hosszában megállapítani. A császári arcvonal északi, azaz balszárnya, Magyarország és Lengyelország északi sarkában, az Árva völgyében kezdődött, e folyó mentén húzódott a Vágig, azután a Pribilina-Liptó-újvár körüli sáncrendszer folytatásaképpen a Vág völgyén, Rózsahegyen—a stureci hágón—Besztercebányán—Zólyomon—Selmechányán át, a Garam völgyébe torkolt s annak mentén a zselizi erős tábornál csatlakozott az Érsekújvárat körülzáró császári harcsoporthoz. Az arcvonal balszárnyán Ebergényi, a közepén Steinville, a jobbszárnyon pedig Löffelholz tábornokok parancsoltak. Pálffy, mint az egész hadtest főparancsnoka, a Steinville harcsoport feletti rendelkezést is magának tartotta fenn. Alája tartozott a Nyitra megyéből Besztercebánya vidékére vont Viard tábornok harcsoportja is. A lipthói sáncokban Tollet tábornok volt a vezér, aki Ebergényi alá tartozott. Löffelholz tábornok dandárait nemes Hartleben Fülöp, Langlet Fülöp báró tábornokok és a kurucoktól átszökött Thuróczy Gáspár ezredes vezették. Valamennyien kipróbált, harc-

¹⁵ Fiedler: Actenstücke II. (pót) kötet 76. oldal.

¹⁶ A fejedelem tartózkodási helyeire, valamint a főhadiszálláson lefolyt eseményekre vonatkozó adatokat a fejedelem titkárának, Beniczky Gáspárnak naplójából merítettem. Rákóczi-Tár. (Pest, 1876.) I. kötet 202–212. oldalak.

edzett és tapasztalt vezérek, közöttük Pálffyn kívül különösen Tollet és Viard örvendtek megérdemelt nagy hírnévnek.

E vonallal szemben, részben a vízfolyások, részben a hegyek okozta térszín-nehézségek miatt a kurucok harcvonala jóval hosszabb, félkör alakban helyezkedett el. Jobbszárnyuk a Dunajecre támaszkodott. A vonal innen Lucsván—Vikartócon—Királyhegy csúcsán át Telgártra, onnan Murányon—Tiszolcon—Kékkön—Ipolyságon át Terenyéig (a zselizi sánccal átellenben) húzódott. Mivel a kuruc csapatok létszáma, tagozódása, főleg az újonnan összetoborzott és újoncokból összeállított ezredeknél még nem szilárdult meg teljesen, a parancsnoklási viszonyok és a sereg felosztása e hosszú vonalra nehezen állapítható meg és úgyszólván napról-napra változott.

Az egész felsőmagyarországi kuruc haderő fővezére Beresényi Miklós főtábornok volt. Hatásköre azonban nem annyira a hadak harcra-vezetésében, mint inkább azok toborzásának, összeállításának, felszerelésének irányításában volt érezhető. Különben is nagyon elbetegeskedett. Gyakori főfájásai (mint írja »migrénái«, »febrilis alteratiói«) és lábbaja sokszor helyhez kötötték. Az év első felét ungvári várában töltötte. Május végén Kassára költözött s csupán július közepén, — akkor, amikor a lipthói expedícióra kijelölt haderő már Északgömörben gyülekezett, — helyezte át székhelyét Rozsnyóra, majd a gyülekező hadakhoz még közelebb, Jolsvára és Murányba.¹⁷

Az előbb említett kuruc arcvonal jobbszárnyán, azaz Gömör-Szepesben gróf Csáky Mihály altábornagy volt a főparancsnok.¹⁸ Balszárnyán, Nógrád vidékén gróf Ester-

¹⁷ Leveléi Ar. Rák. VI. kötet 183–247. oldalak.

¹⁸ Gróf Csáky VIII. Mihály, született 1676 október 29-én. Nem készült katonának. A Rákóczi felkelés Szepesvárott érte, amelyet Görgey János kuruc kapitány körülzárt és ostromolt. 1703 december 25-én a vár kapitulált s Csáky a kurucok szolgálatába lépett, ahol Rákóczi, származásánál fogva tábornokká nevezte ki. Mint hadvezér, a hadjárat során nem nagyon tüntette ki magát s egyébként is sokat betegeskedve, nagyobb hadműveleteket nem vezetett. Az 1709. évi sikertelen lipthói

házy Dániel altábornagy. Az egész felvidéki kuruc haderő kb. 3 gyalogos, 4 és 1/2 lovas dandárnyi erejű volt. A gyalogos dandárok élén Csajághy János, Czelder Orbán és Nyáray László, a lovas dandárok élén Ebeczky István, Galántai Balogh István, Szent-Pétery Imre, Babocsay Ferenc és Szemere László brigadérosok voltak. Ezeken kívül önállóan működött két huszárezred, Pauer János és Bokros Pál ezredek alatt. A gyalogos dandárok létszáma együtt kb. 6800, a lovasoké kb. 8300 főnyi volt. Vagyis az *egész felvidéki sereg* létszáma kerekén 14.000-re tehető. Ezekből azonban kb. 2000 embernek nem volt fegyvere. Ily módon tehát a kuruc sereg alig volt 1–2000 emberrel népesebb, mint Pálffy császári katonasága.¹⁹

Az itt felsorolt dandárok közül Ebeczky, Balogh és Szent-Pétery lovas dandárai Zólyom és Nógrád területén voltak s az elkövetkező lipői hadjáratban közvetlenül nem vettek részt.

Emlékszünk, hogy a fejedelem már ez év tavaszán foglalkozott azzal a gondolattal, hogy megtámadja a császári vonalat. Ehhez azonban mozgó- és lehetőleg teljes létszámú csapatokra volt szüksége. Az ezredek keretei megvoltak ugyan, de a trencsényi vereség után széjjeloszlott öreg legénység csak gyéren gyülekezett, — úgy hogy a fejedelem kénytelen volt a Felvidék megyéiben új toborzásokat elrendelni. A toborzó tiszteknek igen sok helyen nagy ellenállást, sőt nyílt ellenszegülést kellett leküzdeni. A már összegyűlt vitézlő rend is folyton panaszkodott a hiányos ellátás miatt. A lakosság pedig, amelynek

hadjárat után a fejedelem többé seregek vezetését nem bízta rá. A szatmári béke feltételeit nem fogadta el. Egyideig Lengyelországban élt. 1717-ben Rusesukba került, ahol a szultán parancsára az oláh vajda gondoskodott megélhetéséről. 1722-ben csatlakozott a rodostói száműzöttekhez s ott élt a fejedelem közvetlen környezetében. Rákóczi halála után is ott maradt. Amikor az emigrált bujdosók 1738-ban új felkelést és Magyarországra való betörést szerveztek Moldva és Bukovina felől, annak ő lett egyik vezére. E meddő kísérlet után visszavonultan élt Rodostóban 1757 december 7-én bekövetkezett haláláig.

¹⁹ Thaly számítása szerint. Ocskay László életrajza (Budapest, 1905.) II. kötet 159–161. oldalak.

nyomorúságát a silány termés ezen a nyáron még fokozta, semmiképen sem támogatta Rákóczi tisztjeit. Balogh István brigadéros írja Bercesényinek: »Felföldiek (t. i. az onnan toborzott katonák) fölöttébb sopánkodnak, mivel hogy Isten látogatásából gabonából nagy szükségét szenvednek az odavaló lakosok, feleségeik, gyermekeik éhhel halók lesznek, mely sopánkodásaikból nem egyebet, hanem oszlásukat lehet remélni... hogy a katonaság ne oszljon és idestova ne füveljen, immár nem is engedem lovaiknak kieresztéseket«. Hangossy Imre kuruc ezredes június 13-án Lőcséről írja Bercesényinek, hogy Liptó felé küldött portyázói eredménytelenül térnek vissza, mert a lakosság az ellenségről szerzett tapasztalatokat nem közli velük, hanem inkább a némettel barátkozik. Czelder Orbán sem tudott kedvezőbb jelentéseket küldeni. Április végén még mindig csak azt jelenthette Bercesényinek Késmárkról, hogy: »Mind ekkoráig is 120 rekrutámnál több nincsen; ha mellyet is ma assignálnak, másnap visszaszökkik«. Csáky Mihály Lőcséről azt jelentette, hogy szűk az élés, alig három napra elég, s hiába sürgeti ő és bátya, Csáky István generális-commissárius a megyét, — nem sokat érnek vele. Jó lenne, ha Bercesényi erélyesen rájuk parancsolna. Andrassy Pál Rozsnyóról ugyanilyen helyzetképet fest. Kenyér fogyatkozás miatt nem indíthatja hajdúságát a kijelölt gyülekezőhelyre, a nemes vármegye biztatja ugyan, de attól tart, hogy nem sok foganatja lesz. Fivére, Andrassy István személyesen megjelent június végén a gömöri megyegyűlésen, hogy az insurrectiót sürgesse, de szavai nem sok visszhangra találtak.²⁰

Mindezek olyan jelenségek voltak, amelyeket Bercesényi és alvezérei már nagyon jól ismertek. Mást ezúttal sem tehettek, mint hogy legalább a beérkezett katonaságot rendbeszedték és tovább sürgették a megyéket a toborzás erélyes végrehajtására.²¹

²⁰ Balogh István, Hangossy, Csáky, Andrassy, Czelder levelei az Országos Levéltár Missilis-gyűjteményében.

²¹ Bercesényi leveles könyvének kivonatai ez időből. Ar. Rák. VIII. köteté ben.

A császári sereg helyzete sem volt sokkal kedvezőbb. Heister dunántúli terve miatt szintén védekező harcokra szorítva, az ezredek kénytelenek voltak magukat kis területekről élelmezni. Gyengébb portyázó vagy harácsoló osztagok alig mertek kijönni a megerősített városokból vagy sáncokkal körülvett falvakból, mert féltek a kuruc portyázóktól. Balogh István brigadéros járőrei megállapították azt, hogy ha a besztercebányai helyőrségnek szénára volt szüksége, mindig legalább 300 főnyi katonaság kísérte a szekereket. Sőt később még egyszerűbben oldották meg a kérdést. Nem küldtek ki katonaságot ilyen célokra, hanem a parasztsággal hordatták be az élelmezést és takarmányt.²² Különösen Zólyom és Besztercebánya városokat erősítették meg nagyon és elkészültek arra, hogy ezeket a fontos pontokat a kurucság nagyobb erővel fogja támadni.²³

A helyzet tehát mindkét oldalon úgy alakult, hogy mindegyik fél várta a másik támadását. Ilyen esetekben rendszeren annak a félnek oldalán van a hadiszerecsé, aki a kezdést magához ragadja, ügyesen meghatározza a helyet, ahol és az időt, amikor támadni akar és összevont erővel, határozott céllal erélyesen vezeti hadműveleteit. Pálffy — mint tudjuk — még nem tartotta elérkezettnek az időt arra, hogy ő támadjon. Rákócziiban ellenben már június első felében megérlelődött ez a szándék, amit Bercsényi is helyeselt. A tervezett vállalkozás előkészítésének súlya és felelőssége Bercsényi vállán nyugodott, akinek legfőbb gondja volt megfelelő vezért találni erre a feladatra. A csapatok elhelyezése és a parancsnoklási viszonyok révén Csáky Mihály gróf altábornagyra kellett ezt a feladatot bízni, de jól ismerte sógorát, akinek eddigi rövid hadvezéri multja nem sokat ígért. Csáky előkelő származása révén lett tábornok Rákóczi seregében, azelőtt katona nem volt. Természetből fogva szelíd lelkű, könnyen befolyásolható, előképzettség és gyakorlat nélküli

²² Balogh István levelei idézett helyen.

²³ U. o. és Jurkavich Emil; II. Rákóczi Ferenc szabadságharca és Besztercebánya. (Besztercebánya, 1903.) 277—278. oldalak.

hadvezér volt. Azonfelül pedig gyenge egészsége miatt kíméletre is szorult. Előző években jóformán állandóan betegen tartózkodott szepesmegyei, újmajori birtokán. Bercsényi tehát olyan alvezéreket szeretett volna Csáky keze alá adni, akik helyes és erélyes tanácsokat adnak neki, s ha kell, helyette keményen tartják kezükben a vezetést.

E feletti töprengéseinek Rákóczihoz intézett leveleiben ismételtelen kifejezést adott. Idézem egyik ilyen levélrészletét, amelyből kitűnik Bercsényinek nemcsak szójátékokat kedvelő természete, hanem sziporkázó szellemes írásmódja is. »Azon busulok leginkább: Andrási Pál, Gyürki Pál, — egyik sem sokat kapál! Egyiknek semmihez sincs kedve, másiknak semmi sem tetszik; egyik előre semmit, másik sok rosszat lát, egyik másikkal össze nem lát, s másik össze nem néz. Dániel (Esterházy) fekvé mindent lát, — megyen ha fekszik s ha megindul, — lefekszik. Mellőzném mindezeket, ha volna kivel; vannak Brigadirosok: ecco dicit: rosszak! Miért? Mert igen jóknak hiszik magokat; s ugyanis, úgy tetszik, majd többre mehetnék vélek, mint az többivel, minus onus portarem. Elküldeném Urbán Czellert Liptóba, Csáki ab ante etc. Csajágít Zólyom fölé az hegyben, — mert félek az nagy emberek kicsinségétül.«²⁴

1709. június közepétől kezdve a »liptói próba« már állandó eszmecsere tárgyát képezi Rákóczi és Bercsényi között. Sűrűn váltott leveleikből pontos képet alkothatunk magunknak haditerveikről, azok előkészületeiről, a csapatok csoportosításáról és felvonulásáról.

²⁴ Ar. Rák. VI. kötet 206. oldal.

II.

Haditervek, előkészületek. Felvonulás a lipthói sánctonal elé. A küzdő felek csoportosítása, ereje.

Rákóczi június 4-i levelében először vetődik fel a lipthói offenzíva terve, de egyelőre még csak általánosságban, nagy vonásokban. Tervét nem kapcsolta össze messzelátó hadászati céllal, hiszen csak arról lehetett szó, hogy nyugat felé tért nyerjen s legjobb esetben Liptó megye felszabadításával nagyobbítsa azt a — mindig szűkebbre szoruló — területet, amely a Felvidéken még őt uralta. Mikor előbbi levelének elküldése után újabb hírt kapott a császári sereg felől s megtudta azt, hogy annak lovassága átkelt a Dunán, — tehát a felvidéki harcokba valószínűleg már nem avatkozhatik, — június 6-án haditerve már határozottabb alakot kezdett öltetni. »Jónak, szükségesnek lát-nám«, — üzeni Bercsényinek, — »hogy Kegyelmed az Gömör vármegyében contrahált hajduságot minden üdö halasztás nélkül fordítaná Breznó és az bányavárosok ellen, melynek situsát ugyan elébb jó volna Revérrel (Rivière ezredes) recognoskáltatni:... ezt Isten kezébe adván, füsti alatt (ennek leple alatt) többeket is meg lehetne próbálni... Kivel s miképen lehetne ekkor a Tótságán is lár-máskodni?, azt nem tudom, de ha lehetne, igen jó volna.«²⁵

Erre az üzenetre Bercsényi is nekilendült. Kassáról 8-án már beszámol azokról az intézkedéseiről, amelyekkel a Szepesben, Gömörben szanaszét elhelyezett ezredeket (Andrássy Pál, Czelder Orbán, Csajághy János ezredeit) összevonni igyekszik. Andrássy Pálnak már ekkor, — úgy látszik, — felsőbb parancsnokságot szánt s bizonyára azért javasolta Rákóczinak azt, hogy Andrássy főstrázsamesterét, Neumann Károlyt nevezze ki ezredessé. Legszívesebben

²⁵ Ar. Rák. II. kötet 480. oldal.

maga is oda sietett volna, ahol a hadjáratot előkészítik, de nem mehet: »Doctor uram is igen protestál ellenem, az minthogy bizony Kegyelmes Uram nem is igen jól vagyok, e héten templomban is ma mehettem elsőben, s ismét dörög az esső az lábomban, de csak elmegyek nógatni legalább, az míg lehet s mihelyt lehet.«²⁶

Rákóczinak eltökélt szándéka volt az, hogy a Felvidéken támad, és ezért nem szívesen vette Bottyán sürgető ajánlközását, aki engedélyt kért arra, hogy ő támadhassa meg az ellenséget valahol a Garam alsó vidékén. Türelmre intette tehát őt, hogy addig is, amíg rákerülhet a sor, csak portyáztasson szorgalmasan és sürgesse Nógrád várának építését.²⁷ Ezzel kapcsolatban írta június 19-én Ráday Pálnak, hogy ezt a hadjáratát még nagyobb elővigyázattal fogja folytatni, mint eddigi hadműveleteit, nehogy: »particularis confusiók által az felölünk fenntartott külső fejedelmek opinióját, melyet tavalyi campaniánkkal (a trencsényi vereség) nagyon megcsönkítettünk, teljességgel el ne veszítsük... Nem csudáljuk, hogy ki-ki testének azon részére tenné a flastromot, ahol fájdalmát érzi«, — Bottyánra céloz —, »de rossz borbélynak mondatnék az, ki a sebek mérgét vizsgálván és mindenikére egyszersmind flastromot nem ragaszthatván, s az patiens akaratján indulván, oda nem applicálná, ahová szükségesebbnek itéli.«²⁸

A gyalogság és lovasság összegyűjtésén kívül Bercsényi nem feledkezett meg a tüzérségről sem. Július közepén írott leveleiben már ismételtén olvasunk utasításokat Rivière számára, hogy a Kassán és a Felvidék más városaiban nélkülözhető ágyúkat, hozzávaló hőséges lövészerrel küldje Gömör megyébe Murány alá.²⁹

²⁶ Ar. Rák. VI. kötet 199. oldal.

²⁷ Ar. Rák. II. kötet 488. oldal.

²⁸ Ar. Rák. II. kötet 487. oldal.

²⁹ Ez időbeli levelei az Ar. Rák. VI. kötetében, különösen pedig utasítása Rozsnyóról, július 16-án íratott Revér János Artellaria Colonellusának, hogy Enyiczken lett Fő Generalis Urunk dispositiója szerint, Kassáról indítsa meg Murány felé, Szízen és Agteleken által az munitiót, kikhez valamely mozsárokat és bombákat is adjungáljon,

III.

Kivonatok a párisi külügyminisztérium levéltárának magyar gyűjteményéből az 1709. évből.

ARCHIVES DU MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES PARIS
HONGRIE & TRANSYLVANIE.

Tome 15 (1709—1710).

A.

Folios 121 et 122.

Lettre de Des Alleurs, à Patak, le 8 Aoust, 1709, parvenue au Roy le 8 octobre.

XIV. Lajosnak jelenti, hogy az ellenfelek csendben vannak; jobb is, ha a kurucok nem kezdenek semmihez, mintsem, hogy valamit rosszul csináljanak.

... Les allemands n'ont encore rien fait, nous ne faisons rien non plus. Il est à souhaiter, selon mon avis, que la Campagne se passe ainsi, parce que je ne vois nulle disposition de nostre part, qui puisse faire espérer aucun bon succès, de sorte que je crois qu'il vaut mieux ne rien faire, que de faire mal;

B.

Folios 124 a 127.

Lettre des Alleurs, de Patak, le 19 Aoust 1709, parvenue au Roi le 17 septembere.

Utal XIV. Lajoshoz augusztus 11-én írt részletes helyzet jelentésére a lipthói harcokról (ez a fontos jelentés, sajnos, nincs már meg a párisi levéltárban). Röviden ismétli a kudarcos hadművelet lejátszását és hatását a hadjárat további sorsára. Semmi reményt nem fűz a kurucok további hadakozásaihoz s csak az ellenség gyengesége az oka annak, hogy még tartják magukat.

Sire,

J'ay receu la lettre dont il a plu a V. M.^{te} de m' honorer le 4 Juillet, j'ay informe V. M. par ma prece-

dente du 11 de ce mois, que les hongrois avaient pris quelques retranchemens sur les ennemys, sans avoir trouvé que très peu résistance; ils n'en avaient plus qu'un a prendre, pour se remettre dans un assez grand pays, et auraient par là obligé des Ennemys a se retirer et a abandonner peut estre les Villes des Montagnes pendant que le général Heister est de l'autre costé du Danube, qui pousse partout les hongrois, mais sur un bruit qui s'est répandu, que les allemands s'assembloient au nombre de 1700 hommes pour venir secourir leurs retranchemens, les hongrois se sont retirés avec leur confusion et leur précipitation ordinaire, ainsi il n'y a plus que la foiblesse des Ennemys, qui puisse encore maintenir ces gens cy pendant quelque tems, puisqu'il n'y a rien a espérer de leur courage n'y de leur supériorité.

C.

Folio 132.

Lettre de Des Alleurs, de Patak, le 29 Aoust 1709, reçu par la Roi le 15 octobre.

Heister előnyomulása Simontornya felé és a Dunántúli nagy részének visszajogtatása sajnálatos módon ugyanakkor történt, amikor a lipthói kudarc, pedig ha a kurucoknak sikerül az ellenséget sáncaiban megverni, akkor Heister bizonyára ott hagyta volna a Dunántúlt.

... Cette malheureuse affaire s'est passéé dans le temps que les hongrois auraient pris, s'ils l'avaient voulu, les mauvais retranchemens qu les Allemands ont dans les villes des montagnes avec les troupes qui les gardent et auraient par ce moyen obligé le Général Heister a repasser le Danube.

(A levelek többi részei külpolitikai vonatkozásúak.)

Projet de la ville de Paris sur le terrain de la ville de Paris et de la ville de Paris
L'ancien terrain de la ville de Paris est divisé en plusieurs parties et les rues de la ville de Paris sont tracées sur ce terrain.

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Projet de la ville de Paris sur le terrain de la ville de Paris et de la ville de Paris
L'ancien terrain de la ville de Paris est divisé en plusieurs parties et les rues de la ville de Paris sont tracées sur ce terrain.

IV.

Névtelen jelentés a lipthói és árvai császári csapatokról. Kelle ismeretlen, adatai az 1709 június—júliusi helyzetnek felelnek meg.

Eredeti: ismeretlen. Thalytól készített másolata a Magyar Tudományos Akadémia meg rendezetlen Rákóczi iratai között.

Ettat des Troupes quil ya dans le Comitat de Libteau et D'arava.

Cix etandars du Regiment de Esteinville qui ne sont pas complayt.

Le Regiment de Dragouns de Wolfkél qui ne Consiste qua 400 hommes, qui ne sount pas meme bons monté.

Il y a huyt Cent hommes D'infanterie Comendés de plusieurs Regiment qui occupaient plusieurs vilages Retranches et quelques redoute, de puis quatre jours il'y ayt arivé aussi quatre Compagnie Polognayses a cheval, Voyla toutes les Troupes qui il y a dans le comitat de Libteau et Celluy D'arava subs le Commendement du General Tholeda et Mons. Eberginy

V.

Rivière ezredes helyszíni vázlata.

Kelet nélkül. Mint a magyarázó szövegből kitűnik, az események után készült, valószínűen azért, hogy a harcban részt nem vett Bercsényi, a felelősségre vont tábornokok és főbb tisztek helyszíni jelentéseit jobban megérthesse. Az idecsatolt jénypreprodukció az Országos Levéltár Rákóczi-levéltárában levő eredeti, sajtókezű rajznak kb. 1/3-a.

Eredeti: az Országos Levéltár Rákóczi-levéltárában, Politikai iratok »1« láda, a lipthói harcokról készült jelentések gyűjteményében.

Rivière ezredes helyszíni vázlatára írt eredeti szöveg.

SITUATIONS DES LIGNES QUE LES ENEMIS ONT FAITES
DANS LE LIBTEAU (Liptó).

Il y a à remarquer, que toutes les Redoutes et les Vilages sont retranchés avec des arbres de sapin, enforme de mesons Polougnois, cett a dire avec deux rang d'arbres, qui forment un espece de Coffre, ou a quelques endroits ou les a remply de terre, et la ou lon a oté la tere cella a formé un espèce de fossé. Il ny a que le Chatau de Radék qui soyt muré et le Cemetiére du Vilage de St. Peter.

A. Endroyt ou nous ayons campé deux jours.

B. Redoute ou il y avoit un Liutenant avec 32. homes, dedans que j'ai prise, et a pres de cett endroyt jai Canoné et Bonbardé pendant deux jours les Enemis, ou ils etoyt vus jusques au piés de la hauteur B. Mes après le General a voulu decamper de la, disant quil netoit pas ensuredé la, et quil valoyt mieu salér (s'allér) campér en C. més cest aparament parsse-quil a veu, que du Camp A. lon incomodoit trop les Enemis, veu quils etoyt veu dans tout le fort. A Saint-Peter il y avoyt 300 hommes d'infanterie sans Cavalerie, il ny avoyt que les fourirschiz a cheval. A Radék il y avoyt 40. hommes d'infanterie et 30. Dragons, cetoyt le poste du Generall Tholeda.

D. Cest un (h)auteur qui est inpratiquable et la ou il y avoit des chemins les Enemis lesount escarpes, ou lon ne put plus desandre ni a pie ni a cheval.

Il y a a remarquer, que les Lignes sont faites de terre ormis la ou l'infanterie a passé, car elles sont la des arbres de sapin les uns sur les autre enforme de Coffre, vus de d'une Montagne al'autre il y a une petite lieue de france et de la (h)auteur B. a la hauteur D. il y a une portée de Cannon d'une piece de 3. quoyque nous ayons été mestre des Lignes pendant cix jours, je nay pas peu obliger le Genl ales ruiner il disoyt que les paysans les avoit faites et quil pouroit les reparer.

Dans toutes les Redoutes ormis celle qui a été prise il ny a dans chacune q'un Corporal avec 10 ou 12 sol-

dats, je croy que l'intantion des Enemis etoyt de se retirer, tous a Saint-Peter en cas qu'ils ussent eu avis, que lon vint a eus avec un Corps et a prés d'aller a Rosenbergh, le long de la Montagne; mais nous les avouns surpris et cest facheus que nous nen avouns pas profité.

Rivière ezredes helyszíni vázlatára írt szöveg fordítása.

AZ ELLENSÉG LIPTÓBAN KÉSZÍTETT SÁNCVONALAINAK HELYZETE.

Figyelemre méltó az, hogy mind a támpontokat, mind a községeket fenyőfából készült cölöpsáncokkal erősítették meg, amely sáncok lengyel házak mintájára készültek. Vagyis két sorban álló cölöpök, amelyek kofferekhez¹ hasonlítanak. Ezeket helyenként földdel töltötték meg, s ahonnan a földet elvették, ott árkokat ástak. Csupán a radeki várkastélynak és a szentpéteri temetőnek vannak kőfalai.

A. Az a hely, ahol két napig táboroztunk.

B. Támpont, amelyben egy hadnagy volt 32 emberrel, amelyet én elfoglaltam és e hely közeléből ágyúval és mozsarakkal bombáztam két napig az ellenséget, ahonnan látni lehetett őket egészen a B. jelzésű magaslat lábáig. De a tábornokok nem akartak ott táborozni, azt mondván, hogy ott nincsenek biztonságban s hogy sokkal jobb lesz a C.-vel jelzett helyen táborozni. Nyilván azért, mert az A. táborból nagyon zavarni lehetett az ellenség nyugalmát, mivel őt az összes erődítményekben onnan jól lehetett látni.²

¹ „Koffer“ műszaki megjelölésre megfelelő helyes magyar szó nincs. A régi erődítméseknél az árkokat elzáró, kiugró zárt sáncrészeket értették alatta. Ugyancsak megtartottam a redoute kifejezést is, mely alatt zárt sáncot, támpontot értünk.

² Rivière-nek ezt az ironikus megjegyzését megértjük, mivel ismerjük augusztus 10-én Bercsényihez intézett beszámoló jelentését a kudarcról. (Történelmi Tár 1908.) Kezdetül fogva a támadó álláspontot képviselte és igen elítélte Csákynek és alvezéreinek tétovázását, amivel ők voltaképpen az ellenségnek segítettek.

Szent-Péteren 300 gyalogos volt, lovasság nélkül, csak a Fourierschützek (századirnokok, egyéb közigazgatási személyek) voltak lovon. Hradeken 40 gyalogos és 30 dragonyos volt elhelyezve. Ez volt Tollet tábornok főhadiszállása.

D. Járhatatlan magaslat s ahol út vezetett a dombra, azt az ellenség elsáncolta, úgyhogy sem gyalog, sem lóháton nem lehetett onnan lejönni.

Meg kell jegyeznem, hogy a sáncvonalak földből készültek, kivéve azokat a pontokat, amelyeken keresztül a gyalogság vonult. Itt fenyőfákat fektettek egymásra kofferek alakban. A két község közötti távolság kb. egy kis francia mérföld, a B. magaslatról a D. magaslat kb. egy, háromfontos ágyúlövésnyire van. Bár 6 napig mi voltunk az egész sáncvonal urai, még sem tudtam rábírni a tábornokot arra, hogy azt lerontsa, azt állította, hogy parasztok készítették azokat, tehát újból könnyen helyreállíthatják.

Valamennyi redoutében, kivéve azt, amelyet én elfoglaltam, mindenütt csak egy káplár volt 10–12 katonával. Azt hiszem, hogy az ellenség egész katonaságával Szent-Péterig akart visszavonulni, ha megtudta volna, hogy egész hadtesttel jövünk ellene, azután pedig Rózsahegyig mentek volna a hegység mentén. Mi azonban megleptük őket, ezért bosszantó, hogy nem használtuk ki a kedvező helyzetet.

VI.

Csáky Mihály altábornagy második jelentése Bercsényihez.

1709. augusztus 6.

Czelder jelentését küldi (ma már nincs meg). A sáncba szorult németek segítségét várják s nem gondolnak a megadásra.

Eredetije: Országos Levéltár Missilis-gyűjtemény.

Méltóságos Magyarország Fő Grális
és Locumtenens kiválóképen való nagy jó Uram!
Tegnap levelem elküldése után minémű Levelét vet-

tem Urban Czelder Uramnak ngnak alázatosan accludalom, várván további tudósítását is ö knek, melyet azonnal mihent végzek ngnak meg küldeni el nem mulasztom. Ajánlván ngd. kegyességében magamot, maradok

Vavrisónál die 6 Aug A°. 1709.

alázatos engedelmes szolgálja

G. Csáky Mihály s. k.

Az vavrisói lovas Ellenség nagy veszedelmévelis az Bombák miá keményen várja az Succursust s még eddig nem gondolkodot az accordáról.

VII.

Csáky Mihály altábornagy ötödik jelentése Bercsényihez.

1709. augusztus 8.

Tudomásul veszi Bercsényi tájékoztatását a Liptó felé közeledő ellenségről. A sáncba szorult ellenség még erősen tartja magát, de kénytelen lesz élelemhiány miatt megadni magát. Czelder expedíciójához reményeket jüz, mert Ebergényi a hegyek között van és nem segíti a sáncba szorultakat.

Eredetije: Országos Levéltár Missilis-gyűjtemény.

Vavrisónál 8 Aug. 1709.

Méltóságos Fő Grális és Locumtenens

Nékem Nagy Jó Uram

Fülekrül 6 praesentis datált ngd mgs Levelét veszem alázattal ez mai napon, kiből mit írjon Ngd az Ellenség felől alázatosan értem; Mi még eddigis innend az ellenség jövetelinek bizontalan hírére nézve meg nem indultunk, hanem itt ezen bé szorult ellenséget bombardirozzuk és szorongattyuk, ha tsak Sucursussa nem érkezik kéntelen léssen, hiszem Istent magát föl adni, Sánczaibannis az élésse fogyatkozik.

Az passusokra meg hadtam Urban Czelder Uramnak szorgalmatos jó vigyázassa legyen és az ellenséget im-

pediállya az be jöveteltül, ki ha általok bé nem bocsátatik s onnand is avocatiója léssen, ezen egész ellenség közben kerülésse felől tellyes reménségünk lehet, mert Ebergényi tsak bujkál, az hegyekben vette magát, nem sok sucursust adhat ezeknek. Minémü hireim érkezenek azomban im Exiádnak alázatosan accludalom továbbis mindenekről kívánván tudositanom Ngdt maradok

Ngd

alázatos eng. szolgálja

G. Csáky Mihály.

VIII.

Luby György kuruc ezredes jelentése Bercsényihez, 1709. szeptember 7-én Csorbáról.

Helyzetjelentés a lipői sáncok vidékéről a csata után egy hónap mulva.

Eredetije: Országos Levéltár. Missilis-gyűjtemény.

Liptóba menet elő találtam egy dovalói jó embert, aki az hivségét most is megtartja. Tölle értettem, hogy szentpéteri sáncot derekasan megint reparálta az ellenség; 300-ig való muskatéros lévén benne, az is többire csak gyarló és 2 erős magazinum forma házokat, egyiket a falnak felüli dombon, a másikat alul, erősebben építettvén. Liptóujvárbán kevés gyalog német maradtott nemességgel. Szentpéteren semmi lovas német nincsen, hanem Szelnicze tájáról (ottan mennyi német legyen ezen ember nem tudhatja, de mondja nem sokra tehetni) alá jár minden nap Szentpéterig huszig való Raiter patalérozni. Szentmiklós erősen sáncoltatja magát, három ölnyi szélességü sáncot akarván megtölteni Szentegyház körül, feles házakat ottan ledöntetvén azoknak a fájából rovatja a sáncot, de ottan nincs egyéb német hanem valamelyik tiszték, akik a sáncot épitenék. Ha ezeket véghez viszik, való hogy megerősödnék, ha most lehetne meggátolni ezen munkájokat, nagy rémulésben is lévén az ellenség, igen jó volna. Vavrisói

és pribilinaí sáncokban senki sincs, bárcsak mult napokon elhagyván Vavrisói sáncot Szentpéter felégettetett volna. Ugy mondja ez az ember, hogy ottan való németség maga is morog, szítkozódik ellenünk, hogy el nem hányattatott s meg nem égettetett, igen megunván az ott való lakást. Szerencse ha meg nem hódolnának erőt látván ahhoz. Paur Ferenc obrister uram ökegyelmével szólhattam, ő kglmének nagy kedve lenne bemenni Liptóba jó dispositióval ha Excellentiád kegyes akarátja járulna hozzá, mert az egész Liptóban való németség nemsok. Mind azonáltal gyaloghad kívántatnék oda jobbára. Rosenbergi kastély körül is sáncot erigáltat, de végére nem mehettek mennyiségét az ellenségnek ottan, megtérvén utamból ha minek mehetek jobban végére, alázatosan megirom Excellentiádnak. Azt is referálja az ember, hogy Thuróczban lármát tévén az mieink az mely ellenség Szalókon ereszkedett volna oda, sok közülök a Béla és Vág vizibe beléholt. Árvában pedig meg vervén a portáját a mieink, hogy igen megrémült állapottal levén az ellenség.

IX.

Pálffy János tábornagy Savoyai Jenő herceghez.

Divény 1709. augusztus 21.

Elindult Liptó felé Tollet tábornok felmentésére. Mivel pedig Ebergényi hírei szerint az ellenség új támadásra készül, egyelőre nem megy tovább, hogy beavatkozásra késznél legyen. Panaszokodik csapatainak rossz ellátása miatt. Heister nem tájékoztatja őt kellően.

Eredetije: Bécsi Kriegsarchiv, Feldakten Ungarn 1709—8—10.

Durchleichtiger Fürst etc.

Gnädigster Herr Herr etc. Euer Hochfürstl. Durchl. meiner unterthänigsten schuldigkeit nach zu bedienen, gratulire nicht allein zu den Bisshero so glorreichen Success dissjähriker Kriegs-operationen: sondern auch dass Bis eintreffung dieses auch der vöste Plaz Tournay gefallen seyn möchte; Mir anwintschend, die gnade gleichends zu

haben, unter Eure Hochfürstl. Durchleicht commando kommen zu können; Weilen Herr General Tollet in Lyptau von dem Feind attackiret und würklich consternirt gewesen, Bin denselben zu Succuriren, Mich zumoviren, und mit Beygenombener Cavallerie einen Ritt zu zu thun Bemüset worden, darmit auch a tempo also eingetroffen, dass wan man nur noch 2. Tage verweihlet, der Feind sich Lyptau Bemeisteret, mithin selbige Trouppen intweder zusamben gehauen, oder gefangen gemacht worden wären, indeme das Löbl. Wolfskeelische Dragoner Regmt. wie nunmehrö erst vernomben, ausser denen Linien in einen offenen Dorff, worinnen selbs ausser eines Kleinen abschnids, von einer anlaufenden Cavallerie nicht überfallen zuwerden, einig-anderen defensions-Vortheil nicht gehabt, postirt ware, welches der Feind durch starkes bombardiren also beängstiget, dass sich dessen standhaftigkeit umb so mehr zuverwundern, als sich ein anderes also zu extremitiren schwarhrlich erwartet hätte; Ich habe darüber Mich hierhero gesezet, in mayhnung den dieser orton stehenden Feind auf ein-oder anderer seithen Beyzukommen, wie aber erst gestern von Herrn Generalen Ebergeni Berichtet werde, congregiret sich der Feind abermahlen, den vorigen Versuch auf gedachtes Lyptau nochmahlen zurepetiren, welches mich dan zuruckhallet, hier auf allen Fahl à porté zuverbleiben, hatte aber annoch 1500. pferdte, getraute Mir den Feind von der Näheren Bergstätten, auch unseren postirungen hindan zuwenden, sondern wohl gahr über die Theyss forthzuruken; Nur ist zu betauren, dass man der nunmehrö instehenden zeith sich nicht gebrauchte, solche verlihre und dem Feind entgegen sich balt da balt dorth zucolligieren, und dadurch investiret zuseyn, zusehen müesse; wo man inzwischen, die Subsistenz ex hostico zu nemben gehindert ist; und das Brod mit grosser mühe und schwähren mus, annebst aber zusagen keinen kreuzer gelt den gemeinen Mann das wenige wochengelt abreichen zu können, auss dessen obmangl die Krankheiten von Tag zu Tag mehr einzureissen forthfahren; Welch-ein-so anders, ob zwahr des Herrn Feld

Marschallens grafens von Heister Excellenz widerhollet so erfolget mir doch keine antwort und weiss auch in übrigen nicht, wie mich zu verhalten oder was zu thuen, oder zulassen habe. Wormit zu Beharrlich hohen gnaden Mich mit Submissen respect gehorsamst empfehle

Euer Hochfürstl. Durchlaucht

Feldtlaager bey Dewin den 21. Augusti 709.

Unterdienigster Diener

Johan Graff Palfy s. k.

X.

Thiell János császári haditanácsos Savoyai Eugen herceghez.

Bécs, 1709. augusztus 31.

Részletes jelentést küld Tollet tábornok lipői harcáról.

Eredetiye: A Bécsi Kriegsarchiv, Feldakten Ungarn 1709—8—17.

Wien, den 31. Augusti 1709.

Durchleuchtigster Först etc. gnadigster Herr.

Auss der Liptau seind die particularia Eingeloffen, wie der Feind in 6/m stark den 9. hujus dem H. Gral. Tollet von hinten und Vorne zugleich angegangen ist. Das Wolfskeel. Regt. in Einer kleinen schanz, wo Ess sich hin retirirt gehabt, Zwey Tage lang bombardiert und die wenigen da gestandenen Trouppen Sehr beangstiget gehabt. So dass bis 50 mann todt und blessirt, so vil gefangene und biss 150 pferd Todt geblieben, das Regt, aber sich überauss wohl und wacker gewöhrt biss H. Gral. Viard auss den Bergstätten und Herr Gral. Ebergeny auss Arava zu hilff gekomben und den Feind zuruck in die Zips verjagt habe. Da indessen H. Gral. Palfy sich hinter altsohl bey Devin Postirt und die berg Stätte von der anderen Seiten bedeckt hatt, allen ansehen nach fange der Feind sich widder an zu versambeln.

(A levél jolytatása a magyarországi többi hadszínterek eseményeivel jöglalkozik.)

Angriff der Kurutzen auf die Liptó-er Schanzen im Sommer 1709.

(Auszug.)

Nach der unglücklichen Schlacht bei Trencsén (3. August 1708.) verlor Franz Rákóczi II. den grössten Teil des westlichen Oberungarns. Die kaiserlichen Truppen erreichten den Unterlauf des Garam, besetzten die Bergstädte und schoben ihre Vorposten bis in die Linie Zólyom-Breznóbánya-Liptószentmiklós-Árva vor. Die, nach der Schlacht zersprengten Kurutzenregimenter waren vorderhand operationsunfähig. Rákóczi legte jedoch grosses Gewicht auf den Besitz des Komitates Szepes und des östlichen Teiles von Oberungarn. Er hatte nämlich die Absicht, von den, — im nordischen Krieg verwickelten, — Grossmächten Unterstützung zu erbitten; diese konnte er aber nur dann erhoffen, wenn er im ungestörten Besitze von Ostoberungarn, das heisst der Zugänge gegen Polen bleibt.

Er beschränkte sich daher auf die Defensive und verwendete seine ganze Kraft zur Verhinderung der weiteren Vorrückung der kaiserlichen Armee. Als er jedoch im Frühjahr 1709. erfuhr, dass die, im kaiserlichen Sold kämpfenden dänischen Regimenter aus der Front gezogen und nachhause beordert wurden und dadurch eine beträchtliche Schwächung der kaiserlichen Truppen zu erhoffen war, änderte er seinen Plan. Er gab seinem Generalissimus, Grafen Nikolaus Beresényi den Auftrag, eine Offensive gegen die kaiserliche Vorpostenlinie im Komitate Liptó zu organisieren. Beresényi versammelte ein Korps unter Führung des Feldmarschalleutnants Grafen Michael Csáky in der Nähe der Ortschaft Telgárt (im nördlichen Teil des Komitates Gömör) und erteilte den Befehl zur Vorrückung gegen die

Befestigungen, welche die kaiserlichen Truppen an der Komitatsgrenze zwischen den Komitaten Szepes und Liptó, in der Nähe der Ortschaft Vavrisó erbaut hatten. Die Stärke dieses Korps betrug 6500—7000 Mann.

Bercsényis Disposition war sehr umfangreich, genau ausgearbeitet und so verfasst, dass man die Vorrückung und den Angriff auf Grund dieser Anordnungen mit grösster Zuversicht hätte durchführen können, umso mehr, da die Lage und die technischen Details des Befestigungssystems um Vavrisó aus Aussagen von kaiserlichen Überläufern genau bekannt waren.

Nach der Grundidee des Fürsten Rákóczi ordnete der Feldmarschalleutnant Graf Csáky am 31. Juli 1709, die Vorrückung aus dem Lager bei Telgárt in zwei Kolonnen an. Er führte die Hauptangriffsgruppe persönlich, ihm war der General Paul Baron Andrassy zugeteilt. In Hranovnica gesellten sich die, von der Zips hinbeordneten Regimenter zu ihm. Er marschierte über Sunyava-Hibbe und erreichte am 3. August das Gelände knapp östlich der kaiserlichen Schanzen. Die zweite Marschkolonne, — geführt vom Brigadier János Csajághy, — rückte als Umfassungsgruppe durch die Pässe der Niederen Tátra und erreichte am selben Tage Kis Poruba, einen Ort in der rechten Flanke der kaiserlichen Schanzen. Csajághy liess dort seine Truppen im Walde verborgen lagern. Graf Csáky sandte noch Tags vorher eine stärkere Vorhut ganz bis zur ersten kaiserlichen Befestigungslinie vor. Mit dieser Vorhut ging auch der französische Ingenieur-Artillerieoberst Jean de la Rivière zur Rekognoszierung vor, der sich das ganze Befestigungssystem genau ansah, um die Kurutzenartillerie richtig placieren zu können.

Laut Angriffsplan sollte Graf Csáky den Feind in der Front angreifen, binden und wenn dies geschehen, hatte die Umgehungsgruppe des Brigadiers Csajághy mit seiner Umgehungsgruppe gegen die rechte Flanke des Feindes vorzustossen.

Der Kommandant der Truppen im Gebiet der Vavrisó-er Schanzen war der kais. General Anton Graf Tollet (Jörger

von Tollet). Es standen ihm bloss das Dragonerregiment Wolfskehl, etwa 400 Mann und eine 900 Mann starke gemischte Gruppe (Kavallerie, Infanterie) zur Verfügung. Die Liptauer Schanzen bildeten eine Talsperre zwischen der Hohen- und Niederen-Tátra und waren angelehnt einerseits an die Vág, andererseits an die Ausläufer der Hoben Tátra, — auf beiden Seiten des Béla-Baches errichtet. Das System bestand aus drei Verteidigungslinien. Die erste und dritte wurde auf den Hügeln beiderseits des Baches erbaut, die zweite, mittlere, — als Hauptverteidigungslinie gedacht, — im Tale des Baches und bestand aus vier befestigten Ortschaften. Im ganzen System konnte man nur das Kastell zu Hradek und den Friedhof von Szentpéter als, mit Steinmauern kräftig ausgebaute Redouten betrachten, alle übrigen Befestigungslinien sowie die darin etablierten viereckigen Stützpunkte waren bloss flüchtige Feldschanzen mit Holzbekleidung, Palisandenwänden und mit Erde gefüllten Holzkoffern.

Feldmarschalleutnant Graf Csáky gliederte die Hauptangriffsgruppe in drei Kolonnen. Die Kavallerie unter Führung der Brigadiere Babocsay und Szemere am rechten Flügel; links davon zwei Infanterieangriffsgruppen, geführt von den Brigadieren Nyáray und Czelder. Der Angriff begann am 4. August, Sonntag, 7 Uhr früh. Nach einem kurzen Reiterkampf gelang es der Kavallerie sich einer Furt durch den Béla-Bach zu bemächtigen. Unterdessen bahnten sich die Infanteriekolonnen durch den stark bewaldeten, sehr steilen und schwer gangbaren Abhang einen Weg in das Béla-Tal. In der ersten Verteidigungslinie bei Dovalló unterhielten die Kaiserlichen nur schwache Vorposten, so dass es den Kurutzen keine grosse Mühe kostete, diese erste Linie an zwei Punkten im ersten Anlauf zu durchbrechen.

Als der General Graf Tollet die Vorrückung der feindlichen Husaren bemerkte, führte er das Dragonerregiment Wolfskehl persönlich im Galopp gegen die gefährdete Stelle. Als er jedoch sah, dass die starken Infanteriekolonnen der Kurutzen bereits die Talsohle des Baches erreich-

ten, liess er nur eine geringere Kavalleriekraft zur Verteidigung der Furt zurück und jagte mit dem ganzen Regiment nach Vavrisó zurück. Es gelang der Angriffsgruppe des Grafen Csáky die mittlere Hauptverteidigungslinie ohne erheblichen Kampf zu erreichen. Der ungarische Feldmarschalleutnant aber hat diese günstige Lage nicht ausgenützt. Obwohl er mit stürmender Hand den Mittelpunkt des ganzen Systems, — die Ortschaft Vavrisó, leicht erobern hätte können, blieb er vor den Schanzen stehen, da er das Eingreifen der Umgehungsgruppe von Csajághy abwarten wollte. Dieser Brigadier war jedoch über den Zeitpunkt des Hauptangriffes und über dessen bisheriges Resultat nicht orientiert, so dass er erst gegen 10 Uhr vormittag in der Nähe des Kampfplatzes erschien. Als der General Tollet bemerkte, dass das Korps der Kurutzen, — welches erheblich stärker war, als seine Truppe, — von allen Seiten gegen Vavrisó vorging, zog er sich in die Ortschaft zurück. Unterdessen gelang es der Kavallerie des Brigadiers Szemere, die schwache gegnerische Abteilung an der Furt zu werfen und stieg er mit den Geschützen des Obersten Rivière und einer Infanteriegruppe auf die Hügel, welche knapp oberhalb der Ortschaft Vavrisó lagen. Somit war der Ring um die schwache kaiserliche Besatzung in Vavrisó vollkommen geschlossen. Graf Tollet hatte das Gefühl, sich in der Ortschaft nicht halten zu können. Er zündete die Strohdächer an und zog sich unter Schutz der mächtigen Rauchwolke in die kleine Sternschanze, — am Nordausgang der Ortschaft, — zurück.

Der Sieg war also schon nahezu vollkommen in den Händen der Kurutzen. Alle Truppenkommandanten, — mit Ausnahme des Brigadiers Babocsay, — beschworen den Grafen Csáky, er möge den Sturm auf die kleine Sternschanze unverzüglich ansetzen. Der Sturm hätte unbedingt gelingen müssen, da zu diesem Zeitpunkte die Umgehungsgruppe des Brigadiers Csajághy schon im Tale war und die brennenden Häuser der Ortschaft erreicht hatte. Csáky jedoch zögerte und hielt die vorrückenden Truppen auf. Er begründete diesen Entschluss in einer Meldung an Ber-

esényi damit, dass er die Sternschanze als eine sehr starke und nun wohl besetzte Befestigung erachte, seine Truppen hingegen grösstenteils aus Rekruten beständen, mit denen er keinen grösseren Kampf wagen wolle und lieber abwarte, bis die Besatzung der Schanze, von jeder Verbindung abgeschnitten sich, vom Hunger gezwungen, ergibt.

Am Nachmittag desselben Tages kam ein Brief des Generalissimus Grafen Beresényi in das Hauptquartier des Feldmarschalleutnants Grafen Csáky. Er machte darin Csáky aufmerksam, dass der kaiserliche Feldmarschall, Graf Pálffy, sowie der General Graf de Viard aus den Bergstädten zur Unterstützung des Grafen Tollet abmarschiert seien. Diese Nachricht jagte Csáky Schrecken ein. Am 5. August früh zog er die Brigade Czelder aus der Kampffront und sandte sie, durch Kavallerie verstärkt zur Absperrung des Vág-Tales voraus. Als er noch erfuhr, dass der kaiserliche Feldmarschalleutnant Baron Ebergényi aus dem Komitat Árva ebenfalls gegen Liptó vorrückte, beorderte er die Kavallerie dorthin und befahl Czelder, er möge mit aller Beschleunigung den wichtigen Übergangspunkt am Sturecz-Pass bei Sztarahora in die Hand nehmen, noch bevor die kaiserliche Unterstützung diesen Punkt erreicht. Czelder konnte diese Aufgabe nur teilweise lösen. Er sendete ein Detachement voraus, welches jedoch von der Vorhut des Generals Viard bei Revucza geschlagen und zurückgejagt wurde. Viard gelang es unter dem Schutze der Nacht, Czelder auszuweichen. Die zwei feindlichen Gruppen verfehlten sich in dem unübersichtlichen Gebirgs-terrain und Viard konnte am 10. August ungehindert nach Rózsahegy einziehen. Als dies Czelder erfuhr, kehrte er in das Garam-Tal zurück, da er von Csáky den ausdrücklichen Befehl hatte, sich unbedingt zurückzuziehen, wenn er den feindlichen Vormarsch nicht verhindern könne.

Die kleine in die Sternschanze eingeschlossene Gruppe des General Tollet erlebte in diesen Tage schreckliche Stunden der Todesangst. Die Geschütze des Obersten Rivière bombardierten aus nächster Nähe, Tag und Nacht die von ihnen wohleingesehene Schanze. Tollet konnte

nicht mehr entkommen, da die Ausgänge der Schanze von der starken Zernierungslinie der Kurutzen fest verriegelt waren. Ganz unbegreiflicherweise liess Csáky die Batterie des Rivière am dritten Tag der Umschliessung, vom Hügel herunterholen und etablierte diese, bisher, oderhalb der Ortschaft vortrefflich placierte Gruppe, von nun an im Béla-Tale. Schon zu diesem Zeitpunkte (am 7. August) entschloss sich Csáky, jeden weiteren Kampf aufzugeben, obwohl er überhaupt keinen Grund hiezu hatte. Seine Unterführer erhoben dagegen Einsprache und verlangten energisch den Sturm auf die Sternschanze. Csáky jedoch — von Babocsay ungünstig beeinflusst — beharrte weiter auf seiner Absicht, die kaiserliche Besatzung durch Aus Hungern zur Kapitulation zu zwingen. Als er am 9. erfuhr, dass der General Viard mit einer stärkeren Marschkolonne tatsächlich gegen Rózsahegy vorrückt, hatte er keine Ruhe mehr. Er befahl die Einstellung des Kampfes, zog mit seinem Zernierungskorps in der Nacht auf den 10. August von Vavrisó ab und befahl auch seinen übrigen Truppen, sich ins Komitat Gömör zurückzuziehen.

Seine Furcht war gänzlich unberündet, denn wenn er noch 24 Stunden an Ort und Stelle bleibt, hätte Tollet unbedingt kapitulieren müssen. Er selbst bekam bereits am ersten Kampftag einen schweren Schuss durch beide Kinnbacken. Nur seiner ausserordentlichen Energie und der vorzüglichen Disziplin seiner Truppen ist es zuzuschreiben, dass die Besatzung der Vavrisó-er Sternschanze den ungleichen Kampf durch so viele Tage aushielt. Die Munition und Lebensmittel waren bereits in den ersten Tagen erschöpft. Mannschaft und Pferde, — in die sehr engen Schanzen eingepfercht — litten unter dem Geruch und der Nähe der Leichen und Pferdekadaver in der siedenden Hitze der Augusttage unmenschlich. Das Wolfkehlregiment erwartete mit Sehnsucht den Moment, in dem es entweder befreit wird oder Tollet die weisse Flagge zum Zeichen der Übergabe auf die Schanze aufpflanzt. Durch Csákys schwache Führung und Furcht kamen die Kurutzen um einen schönen Sieg. Sein Rückzug war überhaupt unnötig,

denn diese feindlichen Gruppen, vor deren Eintreffen sich Csáky fürchtete (Viard und Ebergényi), waren zusammen nicht stärker als 2000 Mann und lagerten noch am 10. August mehr als 30 Km vom Kampfplatze entfernt.

Fürst Rákóczi war sehr erbittert und rügte die Schlappeit und geringe Entschlussfähigkeit seines Feldherren mit scharfen Worten. Er befahl Bercsényi eine strenge Untersuchung gegen den Grafen Csáky einzuleiten. Der Generalissimus verlangte von allen namhaften Unterführern und Regimentskommandanten ausführliche schriftliche Berichte. Csáky und Babocsay wollten die Schuld auf Czelder schieben, mit der Behauptung, dass wenn Czelder Viard am Sturecer-Pass aufgehalten hätte, sie den Rückzug nicht angeordnet hätten. Alle übrigen Offiziere sagten jedoch einhellig aus, dass Csáky den Rückzugsbefehl — hauptsächlich durch Babocsay beeinflusst — ohne jeden zwingenden Grund erteilt habe. Warum Babocsay gegen den Sturm auf die Schanze war, — welcher unbedingt Erfolg gehabt hätte, — können wir heute nicht mehr erklären. Viele beschuldigen ihn des Verrates. Diese Anklage ist unberechtigt, da Babocsay auch weiter treu im Dienste Rákóczis verblieb und im nächsten Jahre in der Schlacht bei Romhány sein Leben mit dem Heldentod beendete.

Als Resultat der Untersuchungen haben sowohl Rákóczi als Bercsényi festgestellt, dass man in der Handlungsweise des Grafen Csáky, sowie seines Stellvertreters, des Baron Andrassy, weder Absicht noch bösen Willen erblicken kann. Der Grund der unglücklichen Operation war lediglich die Schwäche und Unerfahrenheit des Grafen Csáky, mit einem Worte, seine Unzulänglichkeit als Befehlshaber. Der Fürst entthob beide Generale ihrer Stellung und betraute sie auch fernerhin niemals mehr mit der Führung von Truppen.

VÁZLATOK JEGYZÉKE.

---

1. Áttekintő vázlat a hadoszlopok útjával	34
2. Helyzet 1709. aug. 4-én reggeltől estig	51
3. Riviére eredeti rajza (fényképmásolat)	83

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés	1
I. Előzmények	4
II. Haditervek, előkészületek. Felvonulás a lipitói sánctonal elé. A küzdő felek csoportosítása, ereje	19
III. Felvonulás, kibontakozás. A lipitói sáncrendszer. Harcok a vavrisói sáncok birtokáért. Czelder brigadéros küldetése	34
IV. Veszteségek. A visszavonulás következményei. Hadihelyzet a lipitói kudarc után. A Csákyék ellen indított vizsgálat	63
Okmánytár	74
Németnyelvű kivonat	92
Vázlatok jegyzéke	99
